

RAGUZA (DUBROVNIK) CUMHURLUĞU*

Aktaran: Ergün HASANOĞLU**

Bu cumhurluk için kitablarımızın bildirdikleri eksik ve çoğu yanlışır. Bunun üzerine kayıtlarımızda bulduğumuz ve düşündüğümüzü yazmak isteriz:

Adı - “Raguza” sözünün nereden geldiği pek bilinmiyor. Yalnız şehrin bulunduğu kayalık yarımadaanın Yunanlılarca adı “kaya” demek olan “Lav”dan Laosa (لاوسا) iken sonra Latinler ağzından (Rausiyum, Rausiya) olmuş ve gitgide şimdiki kılığını bulmuş diyorlar.

Gelelim bizim bildiğimiz öteki adına: bunun doğru söylenişi (Dubrov-nik) olup Sırp İslavcasında “Dobrava”nın “ağaçlı” demek olmasına göre “ağaçlıca” demek olacaktır. Her işte olduğu gibi pek eski kayıtlarımız bunu (Dubrovnik) ve (Dubronik) gibi pek doğru olarak göstermektedirler. Bunu başka dürlü okuyan i'lâl ve idgamcılar şu aşağıdaki vesikada olduğu gibi (Dubravnik) okumuşlar ve daha sonra bilgi geçinenler bunu (Dubravenedik) kadara yürütmüşler ve bu yanlışlık günlerimize kadar süre gelmiştir.

Tarihten bir iki söz - Milâdın yedinci asrında (Avar)ların Balkan yarımadasına [639-656 milâdda] yürümesiyle (Epidavros) [şimdiki eski Raguza, Raguzavakiya (راغوازاوه كيا)] (Salona) [bizim Solin İslavca Salona] gibi Yunan-Roma şehirlerinden canlarını kurtarub kaçabilenler bu yarım adacığa sığınarak bir kasabacık kurmuşlar. Biraz sonra (Avar)ların peşinden inen İslavlardan bunların aralarına giren ve sokulanların katışmasıyla bu cumhur büyüüb güçlenmiş, hem de yeni bir İslav medeniyeti ortaya çıkmıştır. Cenub İslav edebiyatının beşiği burasıdır.

Kuru bir kaya üzerinde her yanı yabancı milletlerle çevirilmiş bu çalışkan, açıkgozlu Dubrovnikliler kimine vergü, kimine armağan, kimine boyun eğme ile sessizce deniz ticaretine koyulmuş ve bu yüzden asırlarla

---

* *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, 1 Teşrin-i Evvel 1327, cüz: 10, ss. 1061-1070.

** Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Disiplinlerarası Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, Edirne, E-mektup: ergunhasanoglu39@gmail.com.

gerçekten yaşamışlar, pek de öyle bayağılığa, aşağılığa inmemişlerdir. Tarih bunların yaşayışına pek doğru olarak “Mu‘cize” diyor.

Dokuzuncu asırda İslâm (Arablar) burayı zorlamışsa da alamamışlardı. Onuncu asırda (Simeon Veliki) kumandasındaki Bulgarlar da pek sıkıştırmışlarsa da andan da kurtuldu. 998’de Venedik’e tâbi‘ olduğunu bazı kitablarda yazıyorlar. Çokları buraya “benim” derdi, bunlardan biri de (Bizans) olup burasını kendisinin, hatta ülkesinin “ilerü karakolu” gibi sayar ise de o da kuru bir sözde kalıyordu. (Norman)lar bunları zorla ittifaklarına almışlar ve bu yüzden Bizans ve Venedik düşmanlığını kazanmışlar idi ki bu da cumhurca bahalıya oturdu. Onikinci asırda arkadan Sırp, Boşnakların elinden çok sıkıntı çekti. En sonunda Venedik kucağına düştü. İşte bu yıllarda (1205-1358) cumhur kendini toplamış, hükümetine düzen vermeye başlamıştı. Kanun-ı Esasîsi bile 1282’den sonra toplanmağa başlamıştır. Bu yıllarda bir Venedik Kontu, Avrupalıların şimdiki, “residan”ları gibi Dubrovnik’de oturdu.

Osmanlıların Avrupa’ya geçmeleriyle, bu Türklerin (Avar)lar gibi gelüb geçici olmadıklarını anlayan keskin gözlü Dubrovnikliler heman (Murad Hüdavendigâr Han) hazretlerine elçi göndererek dostluğunu, ülkesinde ticaret edebilme iznini Bizans ve İslav hükümetlerine karşı kendisini koruması sözünü elde ettiler, buna karşı da yılda biraz vergü vermek altına girdiler. İşte son yıllarda padişahın elini al boyaya basarak tamga urduğu masalını işittiğimiz, daha doğrusu ilden duyduğumuz o fermanı 1380 (hicret yılıyla 771)de almışlar, bununla Osmanlılara “tâbi” değil “yanaşmış”lardır. Ne ise, Dubrovnik’in bize tâbi‘ oluşunun (Murad Han) padişahlığında başladığını yazan tarihlerimiz hem doğru hem yanlıştır. Neden? (Dalmaçya) 18 Şubat sene 1358 ve 8 Ağustos sene 1381’de Macarlara geçmiş 1526’ya kadar ellerinde kalmıştır. Macarlar bunlara şimdiki Kılık (قيليق) [Kılak (قيله)] ile (Kotor) [Bukadi (بوقا دی) Kataro (Cattaro)] arasındaki Sabiyon Çello (سابيون چللو) yarımadasıyla (Lesina) (Lisa) gibi adaları bağışlamışlardı. 1370’de Osmanlılara yanaştığını söyleyenler bir asır sonra bu yanaşmanın pek yakınlaştığını da söylüyorlar. Bu da doğrudur. En anlayışlı hâkimden ileri, nabzdan anlayan bu diplomatlar bir yandan Fatih’e hoş görünme, öbür yandan Macaristan’a kulluk göstermeğe, bu arada da Venedik’i kollamağa çalışıyorlardı. Yoksa (Hunyadi Yanoş) (Matyaş Korvinos) gibi Türk düşmanı, ellerinden her şey gelir kişiler Macaristan’da hüküm sürerken bunlara ve Venedikliler gibi Türk’ten canı yanık o güçlü hükümete karşı bize “tâbi” olduklarını değil göstermeleri, sızdırmalarına böyle inanılmaz. Olsa olsa, Fatih’in Bosna

AKTARMA

Hersek'in birer parçalarını eline geçirerek sınırlarını yaklaşmasıyla onun da eline bir "Alaca Boncuk" tutuşturduklarını diyebiliriz.

Sözü uzatmayalım (20 Zilka'de sene 932, 20 Ağustos sene 1526'da) (Mohaç) bozgunluğu üzerine Macaristan'ın düşmesiyle Dubrovnik'in üzerinden ağır bir taş kalktı, efendinin birinden kurtuldu. İşte "tâbi" oldu" sözüne inanılacak yıl ve gün budur. (Hammer) gibi müverrihler (Murad Hüdavendigâr) fermanının Ragusa'da saklı bulunduğunu, kendilerinin gördüklerini söylüyorlar. Biz daha görmediğimizden bu fermanın neler yazıldığını bilmiyoruz, ancak şu vesikamızdaki "ahidname" sözüne bundan önce rast gelemediğimiz için doğrudan doğruya bize tâbi olduklarını ortaya koymaları (Sultan Süleyman Kanunî'nin (Dalmaçya'yı baştanbaşa ülkemize katmasıyla diyeceğim, ancak yine arada Venedik bulunuyor diye Dubrovnikliler bunu da bir yana bırakamazdı¹.

Okununca anlaşılacağı üzere vesikamız Dubrovniklilerle olan muahedenamede ki birkaç maddenin "muadil"lerini göstermek üzere kadınlara, beylerbeyilere bir iradedir. Bununla beraber muahedenamede daha ne gibi şeyler bulunduğu da anlaşılıyor. Muahedenin kendisini de bulacağımıza ümidimiz olduğu gibi inşallah yakında da (Murad Hüdavendigâr) fermanını Ragusa'da aratdırub kopyasını alacağız.

Muahedenamedeki "bac" gümrük" işleri göze çaracak şeylerdir. Dubrovnikliler kendi vereceği gümrüğü kendilerini götürüye alıyorlar, bizim "mukaatacılardan yakayı kurtarıyorlar. O yılların halini bilenler bunun ne

---

¹ (Dalmaçya), 940 içerülerinde Bosna valisi (Gazi Deli Hüsrev Bey) eliyle feth edildi. (Kerka), suyuyla ikiye, (Klis) [Solin, Salona'nın şimalinde kilise kal'ası merkez idi], (Vekinin) (و كينين) [Katin] (قتين) merkezi olan (Kerka) sancaklarına ayrılmıştı. Adalar, Venedik elinde kaldığı gibi (Zadra), [Zadar, Zara], (Iskradin) [Skardona], [Şebenik] [Sebeniko], (Solin) [Salona] [İspilet] [Spalato], (Makarska), (Kator) [Kataro] gibi iskeleler yıllarla Venedik ve sonra Avusturyalılarla aramızda kanlı döğüş yerleri olmuştur. [1057, 1647'de] (Tekeli Mustafa Paşa'nın (Şebenik) yakınında (Danil ova) [Danillo] da Venediklilere bozgunluğu, (Klis) kal'asının düşmesi en acıklısıdır. Hatta bunu (Sultan İbrahim) Han'a "Efendim, düşman bir kiliseyi almış" diye söylemişlerdi. Donanmamızın bu sulara gidişi ancak birkaç keredir. Biri (Korfos) [Korfu] fethine (Lütfi Paşa'nın, (Nova) [Kastel Nova]yı kurtarmak üzere Barbaros'un seferleridir. (İnebahtı) [Lepanto]da bozulan (sığın donanma'nın gidişi bu kıyılardan Venediklileri çıkarmak idi. Her yıl Hızır İlyas ile Kasım arası dolaşan filolarımız bu sulara hemen hiç uğramamıştı. En parlak günlerimizde bile Venedikliler (Parga) gibi ülkemizin göbeğindeki iskelelerde oturuyorlardı. (Viyana) bozgunluğundan sonra Dalmaçya elimizden gidiyordu, nasıl gittiğinden de haberimiz olmadı. İşte bu pek gülünçtür.

kadar büyük bir kazanç, ne büyük bir imtiyaz olduğunu anlamakta zor çekmezler.

Bir şey daha var, derler ki biz kime haraç koymuşsak 30 bin altuna kesmişik, bu da (Bursa) fethinde Rumlardan alınan “fidye” ile başlamış. Bu masalı mekteplerde bile bize okuttular işte onun da boş olduğu görülüyor. Vesika şudur:

Rum ili kadılarına hüküm ki

Dubravnik elçisi adem gönderüb Dubravnik taifesinden adet-i kadime mucibince on iki bin beş yüz sikke filoriden ziyade harac taleb olunmaya ve mezkûrların hasarına ve vilâyetlerine ve kendülerine sancak beylerinden ve subaşılardan ve tüccar erlerinden ve gayriden ziyan ve elem yetişmeye ve bundan evvel kal'aları ve illeri ve köyleri ne vechle emn ü aman üzere ola gelmiş ise ol vech üzere emn ü aman içinde olanlar ve bunların civarında olan illerden yabancı olsun illik olsun kurudan yaşdan olsun mezkûrların kal'alarına geleler ve gideler hiç ahd mani' olmaya bazergânları memalik-i mahrusaya gelüb ticaret ideler erzaklarına ve tavarlarına ve esbablarına kimesne dahl edüb zahmet vermeye ve yollarda bac taleb etmeyeler ve Dubravnik tacirleri memalik-i mahrusaya meta'ların getirüb sattıklarında evvelden yüzde iki akçe gümrük alını gelüb sonra yüzde beş akçe alınmak buyurulmuştu. Elçileri gelüb İstanbul ve Bursa ve Edirne'den gayr-i Rumili vilâyetlerinde bazergânları satdukları meta'larından gümrükleri ber karar-ı sabık yüzde ikişer akçe alınub bu üç yerden gayrida satılan meta'larının gümrüklerin üç yıla üç yüz bin akçeye mukataa ile âmil bulalım ve âmili yarar kefilü'l-mal bulalım nesne zayi' olmasun ve altı ayda bir elli bin akçeyi hazineye teslim idelüm. Bize emin dahl etmesün ve üzerlerine havale gelmesün diye iltizam eyledikleri ecluden mezkûrların bazergânları zikrolunan üç yerden gayr-i Rumili vilâyetlerinde korudan ve denizden olsun getirüb satdukları meta'larından ber karar-ı sabık yüzde iki akçe alınmak buyurulub mezkûrların bazergânları meta'ların satdukları yerlerde yüzde iki akçe gümrüklerin vireler ve her altı ayda bir elli bin akçeyi iltizamları üzere hazineye teslim ideler elçiler şöyle şart eylediler ki zikrolunan gümrük âmili üç yıl olmaya bu üç yıl tamam olduktan sonra girü yarar âmiller ve kefiller yollayalım deyu iltizam eylediler ve emin olan kimesne girü Dubravnik kapusunda oturub bunlardan gayr-i sair Frenkler gibi gümrüklerin yüzde beş akçe hesabı üzere cem' ide hile ve telbis idüb sair Frenklerin meta'ı gümrüğü vermemek için kendülerindir deyu suret idüb almayalar şöyle ki hileleri sabit ve zahir ola ol meta' girift ola ve korudan ve denizden

AKTARMA

İstanbul'a meta' getirüb satduklarında yüzde beş akçe hesab üzere Bursa ve Edirne'ye meta' getirüb satduklarında yüzde üç gümrüklerin vireler zikrolan üç şehrin gümrüğü mukataa da dâhil değildir alınmayub hıfz oluna ve mezkûrların bazergânları meta'ların satmayacak olur ise bile alub istedikleri yere eylediler kimesne mani' olmaya ve elemeleri olan yerlerden sabit olanı alalar ve şahidleri Dubrovník'te olan kimesnelerin şehadetleri mezkûrlar ve elemeleri hakkında mesmu' ola eğer elemeleri Müslümandan olur ise kadiya varalar sabit olur ise alalar ve aherin borcu için Dubrovník'den geleni dutmayalar borçluyu dutalar sen ol ilden sen deyu incitmeyeler eğer memalik-i mahrusadan bir kimesnenin rızkın alub kaçta gerekdir ki anda dahî teftiş oluna kimesnenin rızkı zayı' olmaya Dubrovník'den bir kimesne memalik-i mahrusaya gelüb bunda merd ola metrukâtine beytü'l mal dahl etmeye veresei gelüb hıfz ide ve 'adavet üzere olan kâfir illerinden mezkûrların vilâyetlerine ve ticarete gelür ise hiç ahd mani' olmaya ve kendüleri memalik-i mahrusadan kimesnelere ziyan ider ise dergâh muallâma arz oluna gereği gibi hakkından gelinüb eziyetleri tazmin oluna deyu inayet olunan ahidnamelerinde mestur ve mukayyed iken ana muhalif bazı Dubrovníklülere dahl olunduğun bildirüb ol babda hükm-i şerif taleb etmeğin buyurdum ki göresiz vech-i meşrûh üzere ahidnamelerinde mukayyed ise ana mugayir kimesneye iş itdirmeyüb eyleyenleri yazub arz idesiz.

Bir sureti dahî aynı ile yazılmasın Dubrovník elçisi rica etmeğin yazıldı.

Fi 16 Şevvalü'l-mükerrem sene 971.

Sözümüze geçmezden önce şunu da söyleyelim: Dubrovníklilerin deniz ticaretleri öyle kıyı boyu navlunculuk olmayub kimileri (Suriye) (Mısır), Anadolu ve Rumili'nin (Arşipel) yalılarında dolaşırlardı. Bunlar Akdeniz'de de kalmazlar (Sebte)yi geçer, Fransa ve İngiltere limanlarına çıkarlardı. İngilizler bunların kimilerine (Argosi) dediklerini, o kıyılarda heman eksiksiz göründüklerini yazıyorlar. Sonra Raguza'dan kalkan kervanları (Taşlıca)da iki yola sapar, biri şimale (Viyana)ya, öteki cenuba (İstanbul) (Bursa)ya giderdi. Dahası var, tüccarlarının Hindistan şehirlerinde dolaştıklarını da söylüyorlar. Bunun üzerine elimize geçen bir vesikayı şuraya koyalım:

Rum ili Beylerbeyisine hüküm ki

Hersek Beyi Yunus mektub gönderüb liva-yı mezburda ve Rileka ve Dubravnik iskelelerine ikiyüz atlu kârban gelüb geri dönüb sabıka Nova kurbunda Garamak (غرامق) yaylakdan geçüb giderken İskenderiye sancağında gâret olunan âsi kâfirler cem‘ olub yolların basub bârgîrlerin ve esbabların alub giderken Hersek sancağında on altı bin akçe ile Nova azebleri ağası olan Ferhad'ın çırak başısı kendü eliyle baş kesüb yoldaşlık itdüğün bildirmeğın üç bin akçe terakki emr olub buyurdum ki zikr olunan terakkisin düşünden tevcih idesin.

13 Ramazan sene 913.

İşte dünya birbirine kılıç, top çekerken herkesle dost olan bu gerçekten “bî-taraf” tüccarlar işlerini düzenine koymuşlar, para kazanmanın yolunu bulmuşlardı². Napolyon [1805’de] bu zavallıların ocağını söndürünceye kadar böylece yaşadılar. Hele bunların Osmanlı Devleti gibi titiz, hırçın bir hükümeti kızdırmamaları ne kadar büyük diplomasi erleri olduğunu gösteriyor. Yıllar oldu ki heman bütün Avrupa Hıristiyanı üzerimize yürüdü, yine Dubrovnikliler “sadakat ve ihlâs” üzere idiler. Buna inanılır mı? İnandırdılar, inandık, her iki yanı da kullandılar, kullandılar³.

Osmanlı iskelelerinden terike (zahire) almak ülkeden yer koparmak kadar güç iken devlet bunların kimilerini yükletmelerine izin verir veya göz yumardı. Yalnız harb yıllarında, büyük terike yasaklarında alamazlardı. Onda da “Dubrovniklilere bile virmeyesiz” sözlerini çok yerlerde gördük.

Gelelim doğru söze: Bu zavallılar bizden az çekmediler. Bizim yaramazlardan bilerek bilmeyerek “yanlışlık”lara uğrarlardı. Reisin birisi bunların kumaş yüklü bir teknesini çevirir, çeker götürürdü. İstanbul’daki adamları, sahibleri, kapulara düşer, “yanlışlık” olduğu anlaşılır, çok kereler mal ve tekne sahibine verilirdi. Ancak yangından çıkan maldan hayr mı

² Gayet korkusu olduğundan yedi kral ve Osmanlı ile sulh idüb harac ve bac verir. Ama yine sulh itdüğü devletleri reayasından yirmi o kadar harac bahası çıkarır. Evliya Çelebi, cild 6.

³ Bunlar sulh ü salâh üzere geçinmiş adamlar olub şimdiye kadar sulh ü salâha mugayir iş görmemişlerdir. Her sene başında cümleden mukaddem bunların elçileri gelir ve teccid-i sulh ider. Ama yine devlet-i âliyenin kanadı altında iken taun-ı ekber gibi el altından cümle hiyel ve şeytanet kâfiristana bunlardan sirayet eder. Reisleri gayet zengin olup ale'l-husus hasm-ı canımız olan Bundukani Venedik’i izlâl ederek pes perdeden zahire verir ve herkese tevazu‘ ve sekinet gösterüb cemî‘ krallarla sulh ve salâh üzere bulunur müdebbir adamlardır. Evliya Çelebi, cild 6.

AKTARMA

kalır? Ama şurası da var, bunlar da pek kuzucuklar değildi. Devlet koltuğu, kendi bandıraları altında adam akıllı kaçakçılık iderler, sezilir yakalanırlarsa cezaya boyun eğerler, şöylelikle böylelikle yakayı kurtarırlar, ya yarım ceza ile kurtulurlardı ki bizimkilerin de bir “yanlışlığı” olursa kulaklarına “geçenki ettiğimize sayın” demeye hakkımız olurdu, daralmazdık.

İşledikleri iskelelerdeki kadılara çekdikleri “pişkeş”ler bir yana, hükümetin angaryasına ard ara yoktu. Bu angaryaların ne gibi şeyler olduğunu saymak istemez. “Al şunu yükle, filan yere bırak” gibi emirlerdi.

Bunlar bizim ile Avrupa arasında postacımız, kapucukdarımız, küçük elçilerimiz idi. Avrupalılarla olan ufak tefek bin dürlü işlerimiz bunların eliyle dönerdi. Hele dargın, bozuşuk olduğumuz devletlerle olan işler hep onlarla bitirilir idi. Sözün gelişi şurada bir vesika var, bu, bu dürlü binlercesinin bir örneğidir. Birinin oğlu (Mora Anabolusu) [bugün ki Navpliya]da ya Venediklilere, ya bir başkalarına esir düşmüş, babası da eline bir tutsak geçirmiş, bunları değiştirmek için devlet Dubrovnik’e mektub yazıyor.

Dubrovnik Beylerine hüküm ki

Dergâh-ı muallâm yeniçeri onbaşlarından Hacı Timur’un Derviş Ali nam oğlu Anaboli’de esir olub hâlâ ana bedel bir tutsak tutub halâs etmek için size irsal olunmuştur. Buyurdum ki hükm-i şerifimle vusul buldukda asitane-i maa’li ‘unvanımıza olan fart-ı ubudiyyet ve ihlâsınız mucibince mezburun oğlu o taraftan halâs olub Dubrovnik’e vasıl oldukda siz de alub getirdiği bedeli ol tarafa teslim eyleyesiz. Bu bab da dikkat ve ihtimam edup dakika fevt etmeyesiz.

Fi sene 983.

Bundan başka bunlar bize Avrupa havadisi de getirirlerdi. Bu havadislerin çoğu suya sabuna dokunmayanlar ise de aralarında işe yarayanlar da olur idi. İşte bunlardan küçük bir örnek:

Dubrovnik beylerine hüküm ki

Mektub gönderüb bazı haber bildirmişsiz malum oldu. Buyurdum ki südde-i saadetime olan ubudiyyet ve rıkkıyyetiniz muktezasınca dahî etraf ve cevanibin etvarın tecessüs idüb vakıf olduğunuz ahbarı sıhhatle südde-i

saadetime i'lâmdan hâlî olmayasız ve küffarın donanması ahvalinden dahî her ne vakıf olmuş iseniz bildiresiz.

Fi 15 Receb sene 975

(Viyana) bozgunluğu ve (Karlofça) [24 Receb 1110] muahedesiyle (Dalmaçya) Avusturya'ya geçtikde bunlar “biz öteden berü Dalmaçya'nın sahibi Macaristan kralının eski tebaasıyız” diye (Habsburg)lara kapulandılar. Ama yine bizden yüz çevirmek şöyle dursun eski gidişlerinden kıl kadar şaşmadılar. (Napolyon) (Malta) ocağını söndürmekle ne kadar büyük hayr işlediyse, bu ocağa su koymasıyla da o kadar kötülük eylemiştir.

Şimdilik bu kadar yeter. İnşallah ilerüde (Raguza) kütüphanesinde bulunduğu söylenen eski fermanların birer kopyalarını elde idersek daha geniş sahifelerde kalem yürüdebiliriz.

Sırası gelmişken şunu da söylemeden geçmeyelim. Dubrovnik ülkesi ile bizim (İşpozi) kal'amız arasındaki (Kataro) (Budva) kal'alarının bulunduğu (Primorya) denilen şerid gibi bir parça toprağın Venedik elinde kalışı ve körfezin ağzındaki (Kastel Novo) alınmış iken (Kataro)nun bırakılışı az görülür üşengeçlik, kısa düşüncesizliktir. Bize şu sözleri söyleten ise şudur: Buraların yabancı ellerde kalışı arkada o yıllarda şenliksiz, yarım ıssız iki üç nahiye olan, (Karadağ) (Çerna Gora) için bir solukluk idi, varlığına büyük yardım etdi, önce belirsiz bir sivilce, sonra kör çıiban o yandan baş verdi, 1100'den sonra ince ince sızlamağa başladı, git gide bugünkü kılığını buldu.

SAFFET